

Verkenning basis voor naamswijziging in verband met het Nederlands slavernijverleden

Marian van der Klein, Rachel Meijers en Onno de Zwart

Verkenning basis voor naamswijziging in verband met het Nederlands slavernijverleden

Auteurs

Marian van der Klein

Rachel Meijers

Onno de Zwart

Met medewerking van Monique Stavenuiter

In opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC)

Utrecht, november 2022

Samenvatting

Verkenning basis voor naamswijziging in verband met het Nederlands slavernijverleden

Utrecht: Verwey-Jonker Instituut

In opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC)

De onderzoeksvragen

In deze verkenning staan drie onderzoeksvragen centraal:

1. Zijn er één of meer (geaccepteerde) register(s) of overzicht(en) van geslachtsnamen die verband houden met het Nederlandse slavernijverleden in Suriname, de voormalige Nederlandse Antillen, of voormalig Nederlands-Indië?

Zo ja, dan de volgende subvragen:

- 1a. Welke register(s)/ overzicht(en) zijn dat en waar zijn deze te vinden?
- 1b. In hoeverre zijn deze registers/ overzichten compleet en historisch betrouwbaar?
- 1c. Welke geslachtsnamen in deze registers/ overzichten houden verband met het slavernijverleden?
- 1d. Welke verbanden er zijn tussen deze namen en de betreffende slavernijcontext?

Voor de historische contexten waarin er geen (geaccepteerd) register of overzicht beschikbaar is, komt de tweede centrale vraag in beeld:

2. Is het mogelijk om met de relevante experts en bronnen zo'n overzicht van geslachtsnamen die verband houden met het slavernijverleden alsnog samen te stellen voor de desbetreffende historische context?

Subvragen bij vraag 2:

- 2a. Zo ja, wat is de beste werkwijze om een dergelijk overzicht op te stellen?
- 2b. Wat zijn de problemen bij het opstellen van zo'n nader samen te stellen overzicht?
- 2c. Wat is de geschatte orde van grootte van het aantal namen dat wordt verwacht op een dergelijk overzicht binnen de betreffende slavernijcontext?
- 2d. Welke verbanden er zijn tussen de namen en de betreffende slavernijcontext?

3. Wat is de bruikbaarheid van de verzamelde beschikbare registers (per context en overkoepelend), in relatie tot eventuele verzoeken tot naamswijziging in verband met het slavernijverleden?

- 3a. Welke technische overwegingen spelen volgens de experts bij het beantwoorden van de bruikbaarheidsvraag?
- 3b. Welke maatschappelijke overwegingen spelen volgens de experts bij het beantwoorden van de bruikbaarheidsvraag?

Methode

De verkenning is uitgevoerd door het Verwey-Jonker Instituut, zelf geen expert op het gebied van namen en slavernijverleden. In deze verkenning hebben we de kwestie bestudeerd via

- Beschikbare literatuur en de registers en overzichten die daarin genoemd worden.

- Een scan van relevante websites van (en databases bij de) de nationale archieven in respectievelijk Den Haag, Paramaribo en Curaçao.
- Via raadpleging van gerenommeerde historici, genealogen, archivariissen, conservatoren bij musea, erfgoedbeheerders en andere deskundigen van het slavernijverleden van Nederland.

De experts zijn via de mail uitgenodigd en hebben hun inzichten gedeeld:

- Live (en deels online) in expertmeetings over drie historisch-geografische contexten: Suriname, de (voormalige) Nederlandse Antillen, (voormalig) Nederlands-Indië.
- Online, via interviews en via correspondentie (zie voor methode van experts verzamelen Bijlage 1).

In totaal zijn er voor deze verkenning circa negentig gespecialiseerde experts benaderd en veertig van hen hebben deelgenomen aan expertmeetings en focusgroepen. Daarnaast spraken we meerdere malen met de begeleidingscommissie de (tussentijdse) onderzoeksresultaten door.

Beantwoording van de vragen

Antwoord op Vraag 1

In deze verkenning is duidelijk geworden dat er niet één, maar wel vijftien geaccepteerde en historisch betrouwbare overzichten en registers beschikbaar zijn waarin achternamen, die verband houden met het Nederlandse slavernijverleden, bijeengebracht zijn. Sommige op papier, anderen digitaal raadpleegbaar. De beschikbare registers betreffen het gebied van Suriname (het meest compleet), en de voormalige Nederlandse Antillen (voor twee derde compleet), daarbinnen met name Aruba, Bonaire en Curaçao. Voor voormalig Nederlands-Indië bestaan deze overzichten (nog) niet.

De beschikbare registers gaan uit van personen. Het zijn dus niet zozeer overzichten van geslachtsnamen als wel van personen en families die op een zeker moment slaafgemaakt of vrijgemaakt werden. Deze overzichten hebben met elkaar gemeen dat ze op basis van bronnen gemaakt zijn die in de koloniale context tot stand kwamen: 'slavenregisters', manumissieregisters, en emancipatieregisters. Op manumissieregisters staan namen van mensen die voor de afschaffing van de slavernij in 1863, werden vrijgemaakt. Alle beschikbare overzichten zijn per administratief historisch, geografische context georganiseerd (verzamelde districten, per eiland, per stad, per koloniaal gebied, per kerk).

Het verband tussen de geslachtsnamen in de beschikbare registers en het slavernijverleden is steeds hetzelfde: de achternamen werden toegekend (niet zelf gekozen) bij vrijmaking, verreweg de meeste bij de emancipatie van 1863 – en de toekenning gebeurde in een context van koloniale machtsongelijkheid. Tezamen bevatten de beschikbare registers naar schatting tussen de 72.000 en 98.000 personen, om hoeveel namen het precies gaat weten we niet. In het emancipatieregister van Suriname gaat het om 34.000 personen en in elk geval circa 10.000 namen; de grootste verzameling is te vinden onder: *Suriname en de Nederlandse Antillen: Vrijverklaarde slaafgemaakten (Emancipatie 1863)* <https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/zoekhulpen/suriname-en-de-nederlandse-antillen-vrijverklaarde-slaafgemaakten>

In Suriname en op de Nederlandse Antillen werden bij vrijmaking namen als *Weltevreden*, *Vianen*, *Madretsma* en *Neslo*, *Martina*, *Pekel* en *Chocolaad* toegekend. Meestal gaat het om de volgende soorten geslachtsnamen: plantagenamen, namen van Nederlandse steden en dorpen zonder het tussenvoegsel 'van', omkeringen van plaatsnamen, voornamen van voormoeders, en namen die raar of denigrerend waren. In alle gevallen hielden de nieuwe achternamen het onderscheid tussen voorheen tot slaafgemaakten en andere burgers van het koninkrijk in stand. Voor de betrokkenen was dat destijds zichtbaar en herkenbaar.

De beschikbare registers zijn nooit honderd procent compleet, en zullen dat in wetenschappelijke zin ook nooit worden. Er ontbreken altijd groepen en personen. Gemigreerde slaafgemaakten bijvoorbeeld, zijn in de loop der tijd weggeraakt uit de Nederlandse koloniale bronnen. Met name op de Antillen kwam het veel voor dat mensen tussen de Caraïbische eilanden en/of naar het vasteland van Zuid-Amerika verhuisden of gedwongen werden verplaatst -en zo op het gebied van een andere koloniale mogendheid terecht kwamen.

Antwoord op Vraag 2

Om de emancipatie- en manumissieregisters over de Antilliaanse context te complementeren zouden die registers voor Saba en Sint Maarten teruggevonden moeten worden; de papieren registers over St Eustatius en Aruba gedigitaliseerd dienen te worden; en de selectie van de achternamen van slaafgemaakte families uit de secundaire bron (website) over Bonairefamilies geselecteerd moeten worden. Wat betreft Curaçao zouden de bestaande overzichten idealiter aangevuld moeten worden met de nu ontbrekende regio's, (die door brand in de archieven verloren zijn gegaan).

Voor de historisch geografische context van Suriname voor 1832 kunnen de doop- trouw- en begraafregisters uit de kerkelijke archieven van de Evangelische Broeder Gemeente (Lamur e.a.) aanvullende overzichten opleveren. In de Antilliaanse context geldt dit voor het zelfde type registers van de katholieke kerk en van de methodisten. De methodisten waren belangrijk op St Maarten. Uit deze kerkelijke bronnen zijn familieverhoudingen af te leiden en dat is belangrijk in de slavernijcontexten die lange tijd met name het vaderschap van tot slaafgemaakte mannen niet erkenden. Uit de kerkelijke bronnen (doop-, trouw- en begraafboeken) is op korte termijn niet één aanvullend register te destilleren.

De geslachtsnamen, die door deze en mogelijke andere aanvullingen uit andere gebieden aan het licht zullen komen, hebben hetzelfde typen verbanden met

de namen die al op beschikbare overzichten staan. Voor al dit aanvullende materiaal geldt dat het arbeidsintensief is om het te ontsluiten en dat het lang zal duren eer het beschikbaar is. De kerkelijke archieven van voorlopers van de Protestantse Kerk Nederland in Nederlands-Indië bevatten vooralsnog waarschijnlijk te weinig referenties aan slavernij.

De problemen bij het opstellen van nader samen te stellen completere overzichten betreffen:

- Niet alle benodigde stukken zijn bewaard gebleven en gearchiveerd.
- De ontoegankelijkheid van de archieven in bepaalde contexten.
- Onvoldoende zicht op naamsverbasteringen en -verschuivingen die – in de loop van de geschiedenis door koloniale overheerser en slaafgemaakten zelf – zijn gemaakt.
- De tijdrovende triangulatie van verschillende bronnen (kerkelijk en bestuurlijk administratief) die nodig is voor een helder overzicht.
- Het probleem van de intrinsieke incompleetheid van de bronnen: slavenregisters, manumissieregisters, emancipatieregisters en kerkelijke bronnen zijn nooit helemaal compleet; er zijn altijd groepen en individuen die er niet in voorkomen.

Antwoord op Vraag 3

De nu beschikbare registers zijn bruikbaar als basis om een verband vast te stellen tussen de geslachtsnaam en het slavernijverleden – alle namen die op de in dit rapport genoemde registers (hoofdstuk 3, 4 en 5) staan, zijn aan slaafgemaakten toegekend. Maar de beschikbare registers zijn niet bruikbaar als basis om bepaalde namen van naamswijziging uit te sluiten. De afwezigheid van namen op de registers duidt namelijk niet per se op een afwezigheid van een relatie met het slavernijverleden. Maar kan bijvoorbeeld ook duiden op een afwezigheid van (ontsloten) historische bronnen of een uit de Nederlandse bronnen weggeraakte groep. Op wetenschappelijke gronden

kunnen de registers wel dienen als basis om nazaten van slaafgemaakten in te sluiten bij de mogelijkheid tot naamswijziging, maar niet om hen daarvan uit te sluiten.

De technische overwegingen die een rol spelen in de bruikbaarheidsvraag houden verband met het feit dat er niet één, maar vijftien registers beschikbaar zijn, gebaseerd op bronnen uit zeer verschillende contexten. Het zou technisch ingewikkeld en historisch merkwaardig zijn om daar één bestand van te (willen) maken. Daarnaast speelt het migreren van slaafgemaakten een rol bij de technische overwegingen, evenals de aanwezigheid van andere koloniale mogendheden in de gebieden waar de Nederlandse overheid en dito eigenaren ook actief waren. Slaafgemaakten die nu in Nederland, Suriname of op de Antillen wonen, kunnen hun naam via een andere koloniale overheid (bijvoorbeeld Groot-Brittannië of Frankrijk) hebben gekregen. De beschikbare overzichten naar aanleiding van het Nederlandse slavernijverleden geven geen inzicht in namen die voormalig slaafgemaakten in koloniën van andere landen hebben gekregen.

Bovendien spelen (al dan niet bewust) incorrecte registraties en mogelijke verbasteringen van namen een rol in de technische overwegingen bij de bruikbaarheidsvraag. Er is in de loop van de tijd veel verbasterd en we weten niet hoe er is omgegaan met de registratie van namen van de contractarbeiders uit India en het voormalig Nederlands-Indië die naar Suriname werden verscheept na 1863.

De maatschappelijke overwegingen die een rol spelen bij het beantwoorden van de bruikbaarheidsvraag houden verband met - ten eerste- ethische overwegingen en de variatie in beschikbaarheid van bronnenmateriaal. Als de registers leidend zouden worden bij toegang geven tot (kosteloze) naamswijziging, zou wie niet op zo'n lijst staat, minder kansen hebben. In de praktijk betekent dit nu dat wie voorouders in slavernij in Suriname heeft gehad, dat makkelijker of eerder kan aantonen dan wie een familiegeschiedenis in slavernij op de Nederlandse Antillen heeft. Dit, terwijl de gegeven achternaam

voor de betrokkenen die zijn of haar (bij vrijmaking gegeven) naam zou willen wijzigen, even belastend kan zijn. De beschikbaarheid van historisch verantwoord bewijs (van verband tussen naam en slavernijverleden) verschilt per context.

De tweede maatschappelijke overweging betreft het bredere verband van de omgang met het slavernijverleden bij de kwestie van de namenregisters. In de verschillende bijeenkomsten voor deze verkenning is onderstreept dat het van belang is om het werk dat door alle betrokkenen gedaan is om bronnenmateriaal toegankelijk te maken, te waarderen en uit te breiden. Niet alleen om de beschikbare registers te kunnen uitbreiden of te complementeren, maar ook om de verschillende nazaten van tot slaafgemaakten in Nederland een betere toegang te geven tot hun eigen familiegeschiedenis.

De derde overweging stelt niet de registers, maar de individuele behoefte van nakomelingen en de menselijke maat centraal. In het koloniale verleden- was er voor slaafgemaakten geen vrijheid om een eigen naam te kiezen. Veel experts vinden dat de overheid nu ruimhartig zou moeten zijn in de mogelijkheden en de compensatie voor naamswijziging. Die ruimhartigheid zou los moeten staan van de koloniale bronnen. Het hergebruik van deze bronnen stuit op maatschappelijke en op ethische bezwaren. Voor een andere basis zou de ervaren, individuele behoefte in combinatie met domicilie van een van de voorouders in een voormalige kolonie van Nederland leidend kunnen zijn. In contact met de Surinaamse, Antilliaanse, Indische en Indonesische gemeenschappen in Nederland – blijkt dat de nu gevraagde verklaring van psychische hinder, als belastend wordt ervaren.

COLOFON

Opdrachtgever	Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum
Auteurs	Dr. M. van der Klein R. Meijers, MSc Dr. O. de Zwart
Met medewerking van	Dr. M.M.J. Stavenouter
Foto omslag	ANP - Robin Utrecht, gemaakt tijdens de herdenking afschaffing Slavernij in Rotterdam 2022
Uitgave	Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht T (030) 230 07 99 E secr@verwey-jonker.nl I www.verwey-jonker.nl

De publicatie kan gedownload worden via onze website:
<http://www.verwey-jonker.nl>

ISBN 978-94-6409-196-0

© 2022; Verwey-Jonker Instituut. Auteursrechten voorbehouden. Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, digitale verwerking of anderszins, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het Verwey-Jonker Instituut.